

บทความวิชาการ

THAO SURANAREE WORSHIP DANCE:
BACKGROUND AND CULTURAL CONTEXT OF PERFORMANCE
รำวงสรวงท้าวสุรนารี: ความเป็นมาและบริบททางวัฒนธรรมในการแสดง

CHOOMPHON CHANAMA (ชুমพล ชนะมา)*

วันที่รับบทความ 5 พฤษภาคม 2564
วันที่แก้ไขบทความ 1 ตุลาคม 2564
วันที่ตอบรับบทความ 26 พฤศจิกายน 2564

บทคัดย่อ

รำวงสรวงท้าวสุรนารี ของจังหวัดนครราชสีมา จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ณ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถนนราชดำเนิน ด้วยแนวคิดที่ต้องการจะสร้างเอกลักษณ์ให้งานประจำปีของชาวโคราช อันแสดงถึงความศรัทธาและระลึกถึงความดีงามของท้าวสุรนารีพร้อมด้วยบรรพชนโคราชที่เกิดขึ้นในครั้งวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์

การรำวงสรวงท้าวสุรนารีกับวัฒนธรรมโคราชมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง ประกอบไปด้วยโครงสร้างที่ตั้งอยู่บนขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนความเป็นไปในสังคม การรำวงในพิธีกรรมบวงสรวงนั้นนอกจากจะให้ความสำคัญกับกระบวนการรำแล้ว ยังมีบริบททางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ด้วย ได้แก่ ภาษาโคราช ทำนองเพลงโคราช วงมโหรีโคราช เครื่องแต่งกาย และจริยธรรมที่ดีในสังคม ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและยั่งยืน ตลอดจนก่อให้เกิดความหวงแหน ตระหนักรู้และภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง การจัดการรำวงสรวงท้าวสุรนารีนี้มีพัฒนาการปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและอยู่คู่กับชาวโคราชเรื่อยมาเป็นเวลายาวนานถึง 25 ปี สามารถเป็นแนวทางให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ประสงค์จะจัดการ

* Ph.D., Lecturer, Thai Classical Dance program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima Rajabhat University. E-mail.: choomphon.c@nrnu.ac.th

ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชานานาชาติศิลปไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

รำบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเมืองของตน ด้วยแนวทางการดำเนินการจากหลักฐานเชิงประจักษ์ใน
ด้านบริบททางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: โคราช / รำบวงสรวง / ท้าวสุรนารี / บริบททางวัฒนธรรม

Abstract

Thao Suranaree Worship Dance of Nakhon Ratchasima was first held in 1996 by the Nakhon Ratchasima Provincial Red Cross Office at Thao Suranaree Monument Square, Ratchadamnoen Road. The idea was to create an identity in the annual event for the people of Korat, which shows the faith and recognition of the virtues of Thao Suranaree with the Korat ancestors that happened in the Thung Samrit heroic times.

Thao Suranaree Worship Dance and Korat culture are deeply intertwined, comprising a structure based on traditions and cultures that reflect attitudes, values, beliefs, and social status. This worship dance, in addition to focusing on the dance process, also has many hidden cultural contexts, such as the Korat language, Korat melody, Korat Mahori band, costumes, and good ethics in society. This creates a broad and sustainable learning society as well as a sense of preserving, awareness, and pride in the unique identity that arises in one's homeland. This Thao Suranaree Worship Dance has evolved with the Korat people for 25 years. Today, it can be used as a guideline for other local communities wishing to organize the dance to worship the sacred things of their hometowns, with an evidence-based approach in the cultural context.

Keywords: Korat / Worship Dance / Thao Suranaree / Cultural context

บทนำ

ท้าวสุรนารี บางคนอาจเรียกว่าคุณหญิงโมหรือคุณย่าโม เป็นบุคคลสำคัญที่ชาวโคราชเคารพบูชาและภาคภูมิใจในวีรกรรม คุณย่าโมเปรียบดังสัญลักษณ์ของชาวโคราช ชื่อของท่านถูกนำมาขนานนามเป็นชื่อเรียกจังหวัดนครราชสีมาอีกชื่อหนึ่งว่า "เมืองย่าโม" ทุกปีจะมีการจัดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี ถือเป็นงานประจำปีของจังหวัด เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ ลักการะ เชิดชูเกียรติ และระลึกถึงคุณงามความดีในวีรกรรมของท้าวสุรนารีและเหล่าบรรพบุรุษของชาวนครราชสีมา ในเหตุการณ์ทุ่งสัมฤทธิ์ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ระหว่างวันที่ 23 มีนาคม - 3 เมษายน ซึ่งเชื่อกันว่าในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2369 เป็นวันที่ท้าวสุรนารีนำทัพเข้าต่อสู้จนได้รับชัยชนะ (เติม วิชาคณิศรพจนกิจ, 2557: 621) หนึ่งในกิจกรรมที่ปรากฏในงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาคือ ประเพณีการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี

ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้ข้อมูลจากการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีที่จัดขึ้นโดยสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ณ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถนนราชดำเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในช่วง พ.ศ.2539 ถึง พ.ศ.2564 เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการรำบวงสรวงนี้

ส่วนต่อมาผู้เขียนจะนำเสนอบริบทวัฒนธรรมโคราชในแง่มุมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี โดยใช้ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปวัฒนธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผนวกกับภูมิรู้ของผู้เขียนจากประสบการณ์การเป็นผู้สอนรำบวงสรวงท้าวสุรนารีของเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ความรู้จากบทบาทในการเรียน การสืบทอดรำบวงสรวงทั้งในมุมมองของผู้ถ่ายทอด ในแง่มุมของผู้ร่วมงาน และผู้ชมที่ได้มีโอกาสร่วมงานรำบวงสรวงท้าวสุรนารีตั้งแต่ครั้งแรก นำมาตีความในแง่มุมต่าง ๆ ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของผู้รำบวงสรวงท้าวสุรนารี และข้อมูลจากประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการริเริ่มจัดการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี นำมาวิเคราะห์ภาพรวม และในส่วนท้ายของบทความ ผู้เขียนจะนำเสนอความคิดเห็นต่อพัฒนาการและดำรงอยู่ของการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการจัดการรำบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันแสดงถึงบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่นและข้อสรุปเกี่ยวกับการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี

ท้าวสุรนารี : วีรสตรีแห่งโคราช

ท้าวสุรนารี หรือคุณหญิงโม เป็นสตรีผู้กล้าชาวนครราชสีมา เรื่องราวของวีรสตรีผู้นี้อ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี จากเหตุวีรกรรม ณ ทุ่งสัมฤทธิ์ คุณหญิงโมและนางสาวบุญเหลือรวบรวมชาวนครราชสีมาที่ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยเข้าต่อสู้ฆ่าฟันช่วยให้ฝ่ายไทยกอบกู้เมืองนครราชสีมากลับคืนมาได้ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโมขึ้นเป็นท้าวสุรนารี เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2370 (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2558: 61) ท้าวสุรนารีจึงถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่เสียสละ และกลายเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสศรัทธาของชาวโคราช จนมีการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่หล่อด้วยทองแดงรมดำ ออกแบบและจัดสร้างโดยศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ร่วมกับพระเทวาริณิมิต (ฉายา เทียมศิลป์ไชย) จัดตั้งไว้บริเวณหน้าประตูชุมพล ณ ใจกลางเมืองนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2477 (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2558: 157)

ความสำคัญของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเสียสละของชาวโคราชที่ช่วยปกป้องแผ่นดินไทยให้คงความเป็นเอกราช แต่ยังสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางอุดมคติในการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ถือเป็นอนุสาวรีย์หญิงสามัญชนคนแรกที่ไม่ใช่เทพเทวดาหรือผู้มีบุญญาบารมีแต่กำเนิด เป็นสตรีปุถุชนคนธรรมดาที่มีความกล้าหาญตรงกับสภาพการณ์ของประเทศภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่หลังปี พ.ศ.2475

รำบวงสรวงท้าวสุรนารี : ความศรัทธาและพิธีกรรม

ในงานฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีที่จัดขึ้นโดยจังหวัดนครราชสีมา ในอดีตไม่ปรากฏการรำบวงสรวงที่กำหนดให้อยู่ในรูปแบบเดียวกัน มีเพียงการนำการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน การแสดงประกอบบทบรรยาย หรือการแสดงประกอบขบวนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่นำมาจัดแสดงประกอบในพิธีเปิดงานเท่านั้น (วิลาวัลย์ วัชรเกียรติศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2564) การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2539 จากดำริของนายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาในขณะนั้น ที่ต้องการสร้างเอกลักษณ์ให้แก่งานประจำปีที่ระลึกถึงความดีงามของท้าวสุรนารีและบรรพชนโคราชในครั้งวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ จึงได้ปรึกษาหารือร่วมกับนางเพ็ญทิพย์ จันทุดม ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา (ติยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2564) ให้ออกแบบและจัดกิจกรรมการรำบวงสรวงขึ้น โดยมีผู้รำคือ นายกเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา (ภริยาผู้ว่าราชการจังหวัด) และกิ่งกาชาดจังหวัดนครราชสีมา (ภริยานายอำเภอ) จากอำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนครราชสีมา กิ่งกาชาดของแต่ละอำเภอนี้จะคัดเลือกและชักชวนสตรีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ภริยานักการเมืองท้องถิ่น ภริยาข้าราชการชั้นสูง หรือคหบดีในอำเภอ อำเภอละ 4 คน มาร่วมรำบวงสรวงในวันที่ 23 มีนาคม ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถนนจอมพล ซึ่งเป็นวันแรกของงานฉลองชัยชนะท้าวสุรนารี ทำให้ในช่วงแรกเรียกผู้รำบวงสรวงท้าวสุรนารีว่า “สตรีผู้สูงศักดิ์”

ต่อมามีผู้ต้องการจะร่วมรำมากขึ้นจึงมีการเปิดโอกาสให้สตรีชาวนครราชสีมาผู้มีจิตศรัทธาต่อคุณย่าโมสามารถเข้าร่วมรำบวงสรวง ทำให้เหล่าสตรีในจังหวัดนครราชสีมาจากหน่วยงานต่าง ๆ

ทั้งภาครัฐ เอกชน รวมไปถึงแม่บ้าน นักเรียน นักศึกษาได้เข้าร่วมรื้อบวงสรวงเป็นจำนวนมากขึ้นและได้เปลี่ยนการเรียกกลุ่มผู้รื้อบวงสรวงว่า “สตรีชาวนครราชสีมาและสตรีผู้ศรัทธาต่อคุณย่าโม” หลังจากนั้นการรื้อบวงสรวงทำวสุรนารีได้เผยแพร่จากส่วนกลาง (สำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา) ไปยังอำเภอต่าง ๆ โดยมีการจัดรื้อบวงสรวง ณ ที่ว่าการอำเภอของทุกอำเภอในเขตการปกครองจังหวัดนครราชสีมา

การฝึกซ้อมและการกำหนดวันรื้อบวงสรวงในแต่ละอำเภอนั้นเป็นการบริหารจัดการที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของนายอำเภอและนายกเหล่ากาชาดของอำเภอนั้น ๆ ที่จะจัดการรื้อบวงสรวงในเวลาใดซึ่งจะไม่ตรงกับวันที่ 23 มีนาคม ซึ่งเป็นวันที่ทางจังหวัดนครราชสีมากำหนดให้เป็นวันรื้อบวงสรวง ณ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อำเภอต่าง ๆ อาจจะมีการรื้อบวงสรวงขึ้นก่อนหรือหลังวันดังกล่าวก็ได้ เช่น ในปี พ.ศ.2564 อำเภอชุมพวงจัดรื้อบวงสรวง ณ ลานหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหน้าว่าการอำเภอชุมพวง ในวันที่ 25 - 26 เมษายน 5264 อำเภอปักธงชัยจัดรื้อบวงสรวง ณ ลานหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหน้าว่าการอำเภอปักธงชัย ในวันที่ 3 เมษายน 2564 เป็นต้น

การรื้อบวงสรวงทำวสุรนารีเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ (ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทย์, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2564) คือ 1) เพื่อระลึกถึงวีรกรรมของท้าวสุรนารี (ย่าโม) และบรรพบุรุษชาวนครราชสีมาในวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ 2) เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้พิธีบวงสรวงทำวสุรนารี 3) เพื่อดำเนินการออกแบบและจัดการรื้อบวงสรวงทำวสุรนารีให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยเริ่มจากส่วนกลางกระจายไปสู่อำเภอต่าง ๆ โดยมีเหล่าสตรีชาวนครราชสีมาและผู้ศรัทธาต่อท้าวสุรนารีเข้าร่วมรื้อบวงสรวงเป็นจำนวนมากทั้งที่บริเวณหน้าลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และบริเวณที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ผู้รื้อบวงสรวงแต่ละท่านมีจุดประสงค์และความเชื่อในการรื้อบวงสรวงทำวสุรนารีแตกต่างกันออกไป เช่น

1) **การแสดงออกซึ่งความศรัทธา** เป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เหล่าผู้รื้อบวงสรวงทำวสุรนารีมาร่วมกันแสดงออกซึ่งความศรัทธาต่อคุณย่าโม ซึ่งถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวโคราชและเป็นสตรีผู้นำชาวโคราชในอดีตต่อสู้สร้างกลอุบายศึกจนได้รับชัยชนะต่อข้าศึกผู้มารุกรานเมื่อนครราชสีมา การรื้อบวงสรวงเพื่อแสดงความศรัทธาจึงเป็นวัตถุประสงค์แรกเริ่มของการจัดให้มีการรื้อบวงสรวงนี้ขึ้น การรื้อบวงสรวงทำวสุรนารีถือได้ว่าเป็นแนวปฏิบัติทางสังคมของชาวโคราชอย่างหนึ่งที่ประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมงคลวิถีจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

2) **การบวงสรวงบูชาและการบนบาน** ชาวโคราชยึดถือเคารพคุณย่าโมเป็นที่พึ่งทางใจ การรื้อบวงสรวงในครั้งนี้จึงเป็นการบอกกล่าวดวงทิพย์วิญญูณของท้าวสุรนารีให้รับรู้และให้ช่วยอนุโมทนาจิตช่วยให้สิ่งที่ผู้รื้อบวงสรวงหรือคาดหวังไว้ประสบผลสำเร็จ เจริญรุ่งเรือง หรืออาจจะเป็นการบวงสรวงเพื่อการขอให้บารมีของท่านท้าวสุรนารีได้ปกป้องรักษาตนเองและครอบครัว ให้อยู่ร่มเย็น

เป็นสุข เมื่อมีการกราบไหว้บูชาแล้วจึงมีความเชื่อต่อการบนบานให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ ความเชื่อของชาวโคราชนอกเหนือจากการนำบายศรีและไข่ต้มมาถวายแก่นคุณย่าโมแล้ว ยังมีอีกความเชื่อหนึ่งที่ว่าหากได้มาร่ำยรำถวายคุณย่าโมก็เป็นการแก้บนได้อีกทางหนึ่ง (เยาวลักษณ์ ประกอบผล, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2564) เพื่อขอให้คุณย่าโมหรือท้าวสุรนารีได้ช่วยประทอนสิ่งที่ตนต้องการ เช่น ขอบุตร ขอโชคลาภ ขอให้หายจากการป่วยไข้ ขอให้เจริญก้าวหน้าในการงาน และเมื่อได้ตามที่ต้องการแล้วก็จะกลับมารำบวงสรวงถวายอีกในภายหลัง ซึ่งสตรีชาวโคราชนิยมมาร่ำร่วมกับสตรีผู้อื่นในงานวันฉลองชัยชนะท้าวสุรนารีมากกว่าการรำในช่วงเวลานอกเหนือจากนี้

3) คำนิยมตามกระแสสังคม การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีของเหล่าสตรีชาวนครราชสีมาและผู้ที่ศรัทธาต่อท้าวสุรนารีจะเป็นการเปิดโอกาสให้เหล่าสตรีได้ออกมาพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเสนอความสามารถและความงดงามของเครื่องแต่งกายที่ตนเองได้สวมใส่ต่อผู้อื่น (เยาวลักษณ์ ประกอบผล, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2564) อีกทั้งยังเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มชาวสตรีในจังหวัดนครราชสีมาที่มักจะนัดหมาย รวมตัวกันเพื่อมาแสดงออกความเคารพต่อวีรสตรีผู้กล้าหาญนับเป็นกิจกรรมรวมพลังทางสังคมในอีกมิติหนึ่ง

4) การเผยแพร่และสืบทอด มีผู้ร่วมรำบวงสรวงท้าวสุรนารีไม่น้อยที่เข้ามาร่วมรำเพื่อเรียนรู้และฝึกฝนการรำของตน เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่และสานต่อการรำไปสู่กลุ่มบุคคลอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการถ่ายทอดท่ารำด้วยจิตอาสาเพื่อการฝึกฝนในการรำบวงสรวงให้ดังงามยิ่งขึ้น หรือถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจฝึกฝนเพิ่มเติม ถือเป็น การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาวโคราชไปสู่สังคมภายนอก และยังเป็น การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโคราชจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งภาษา บทร้อง ทำนองเพลงพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายจากผ้าท้องถิ่น และกระบวนการแสดงแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช

5) การหารายได้ ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่ากิจกรรมการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีนี้ ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการจึงจะทำให้เกิดกิจกรรมการรำบวงสรวงสำเร็จลงได้ นอกจากการมุ่งฝึกฝนกระบวนการท่ารำของบรรดาผู้รำบวงสรวงเพื่อให้จดจำได้ การเตรียมความพร้อมในด้านองค์ประกอบของการรำก็เป็นสิ่งที่ผู้รำบวงสรวงทุกคนให้ความสำคัญ การจัดเตรียมเครื่องแต่งกาย การจัดหาช่างแต่งหน้าทำผม จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการหารายได้จากการค้าขายประกอบธุรกิจ ผู้รำบางคนได้ใช้ช่องทางการเข้าร่วมการรำบวงสรวงนี้เป็นช่องทางในการค้าขายหรือดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ได้ค่าตอบแทน อาทิ การขายเครื่องประดับ การรับจ้างแต่งหน้าทำผม การรับจ้างตัดเครื่องแต่งกาย การขายสไปกรอง การขายดอกปีบ (ปลอมน) สำหรับทัดผม และการรับจ้างสอน (ต่อ) ท่ารำ สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในจังหวัดนครราชสีมาเป็นอย่างมากตลอดช่วงระยะเวลาการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีที่เกิดขึ้นในทุกปี

บริบททางวัฒนธรรมโคราชในการร่ำวงสรวงท้าวสุรนารี

การร่ำวงสรวงท้าวสุรนารีถือเป็นมหรสพเพื่อการเฉลิมฉลองอย่างหนึ่ง ประกอบไปด้วยศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นโคราช สะท้อนออกมาอย่างน่าสนใจปรากฏในหลายลักษณะ เช่น

1. **ภาษาโคราช** องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการร่ำวงสรวงนั้นคือ คำร้องหรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเรื่องราว ในการร่ำวงสรวงท้าวสุรนารีของจังหวัดนครราชสีมา ได้มีการประพันธ์เนื้อร้องเพื่อการร่ำวงสรวงขึ้นเป็นกรณีเฉพาะคือ เนื้อร้องสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี ประพันธ์โดย นายประจวบ สว่างพลกรัง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเทพนิมิตร อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ.2539 ซึ่งยังคงใช้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีเนื้อร้องดังนี้

บวงสรวงสดุดี ยอดนารีศรีเมืองไทย ย่าโมผู้ชาญชัย ออกอุบายไล่ฆ่าลาว มารยา
หญิงยวนยั่ว ลาวหลวมตัวมัดแต่เมา (ปัจจุบันเป็น ลาวหลงตัวมัดแต่เมา) ด้วยเล่ห์เสน่ห์สาว
เช่นฆ่าลาวแตกแยกกลาญ ปัญญาเป็นอาวุธ กลยุทธ์สุดเชี่ยวชาญ ฉลาดและอาจหาญ
ปกป้องบ้านด่านไพร่ ปวงข้าบรรดาหลาน บำเพ็ญทานบารมี บวงสรวงดวงชีวี พลีให้ท่าน
พิฆาตแมน ขอพรอนญาต่าน ให้หลานลูกสมสุขแสน ราชสีมาเมืองแมน แดนสวรรค์บ้าน
ของเรา ศัตรูผู้ใดหาญ มารุกรานกลั่นแกล้งเรา ไม่ถอยมันเพียงก้าว ปกป้องด้าวดินถิ่นไทย
หญิงไทยใจกำแหง ดาบก็แกว่งเปล็กก็ไกว สู้ศึกไม่หวั่นไหว เกียรติกำจายกระเดื่องดิน
หลานสาวชาวโคราช มานวยนาฏการศิลป์ บูชาอัมรินทร์ ไปรดยลยินช่วยอวยชัย สรรพ
มงคล สรรพมงคลขวัญ จงบันดาลให้สุขใจ สรรพทุกข์โศกทุกข์โรคโรครภัย สรรพเคราะห์จง
เหือดหาย อันตรายอย่าแพ้วพาน

ภาษาที่ใช้ในการประพันธ์นี้เป็นการใช้ภาษาไทย (กลาง) เนื่องจากกลุ่มชนชาวโคราชมีหลากหลายชาติพันธุ์มีภาษาพูดที่แตกต่างกันไป แต่ยังคงใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นภาษาราชการในการติดต่อสื่อสาร ในการประดิษฐ์ออกแบบการร่ำวงสรวงที่ต้องการนำเสนอถึงความสามัคคีและการรวมใจเป็นหนึ่งเดียวของชาวโคราชจึงได้ใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นหลักในการประพันธ์เนื้อร้อง อย่างไรก็ตามในการร่ำวงสรวงของแต่ละปีได้มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมเอกลักษณ์ของภาษาโคราชเข้าไปในการร่ำวงสรวงด้วย ในช่วงบทร้องก่อนที่จะร่ำวงสรวง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ภาษาโคราชจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับภาษาไทย (กลาง) เพียงแต่มีสำเนียงที่เพี้ยนเหนือ (นฤมล ปิยวิทย์, 2546: 11) การใช้ภาษาโคราชในการประพันธ์บทร้องประกอบ การรำในช่วงบทร้องในการร่ำวงสรวงปรากฏอยู่บ่อยครั้ง เช่น ในปี พ.ศ.2557 และปี พ.ศ.2562 มีการบรรจุเพลงพื้นบ้านโคราช ทำนองเพลงช้าโกรก (โกรกลากไม้) เข้าไปในช่วงบทร้องก่อนการร่ำวงสรวง ภาษาของคำร้องที่ใช้จึงมีการใช้ภาษาโคราชเข้าไปด้วย ดังนี้

ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมาแต่โคกก็ยังลากมาได้ อีนางบ้านแตกสาแหรกขาด
กระเชอกระจาดก็ลากไป หม้อ ไห ครก เค้าลีส้มสาก เวลาตักยาก็ต้องลากกันไป เกวียน
ดีดละโลกลากไปไม่ได้ ให้พี่ทหารเขามาเตรียม แบกช่วยกันปะแหรกมันก็จีไป เกวียนดีดละ
โลกลากไปไม่ได้ ให้เห็นใจบ้างเถิดจ๊กคราวมาช่วยสาว ๆ ลากเบ็งบึงเป็นไอ ลากมาถึงบ้านเก่า
หยุดกินข้าวเข้ากันก่อนเป็นไอ ข้าเจ้าเอ๋ยลากเอ๋ยหนทางมันอยากอดสำหรับลากให้ได้ ลาก
มาถึงบ้านจอหอ ตำส้มระกอกินก่อนเป็นไอ เป็นเชลยเขาก็คุมก็ขู่ พวกเองต้องสู้พาดฟันให้
ตาย ให้ทำเป็นเฉย ๆ คอยฟังอุบาย ย่าโมแกมาสถิตถึงทุ่งสำริดค่อยคิดทำลาย ให้พวก
สาว ๆ หลอกล่อ ให้ศัตรูตายใจรวบศึกสังหาร ณ ทุ่งสำริด พากันพิชิตชิงชัย ลูกหลานเอ๋ย
มาร้องสดุดีวีรสตรีของชาติ ไบโพธิ์ทองปกป้องชาวโคราชให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกผู้ทุกคนเอ๋ย

ภาษาโคราชที่ปรากฏในบทเพลงมีความหมายเทียบตามภาษาไทย (กลาง) ดังนี้

ตารางที่ 1: การเปรียบเทียบภาษาโคราชกับภาษาไทย (กลาง) ในการร่ำบวงสรวงท้าวสุรนารี

ที่มา: ผู้เขียน

ภาษาโคราช	ภาษาไทย(กลาง)	ความหมาย
เกวียนดีด ละโลก	เกวียนดีดหลม โคลน	สภาพของเกวียนที่ล่อติดอยู่ในหลมโคลนตม ทำให้ลากจูง ได้ยากลำบาก
ช่วยกันปะแหรก	ช่วยกันบาง	คำขอรองให้ช่วยเหลือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
จีไป	กำลังจะไป	กำลังจะไป เดินทางไปยังที่ใดที่หนึ่ง
จ๊กคราว	สักครั้ง สักครู่	ครั้งหนึ่ง ที่หนึ่ง หรือชั่วขณะหนึ่ง
เบ็งบึงเป็นไอ	บางเป็นไร	สักครั้ง สักหนอย
ตำส้มระกอก	ส้มตำมะละกอก	อาหารชนิดหนึ่งที่ใช้มะละกอกเป็นหลักในการประกอบ
พวกเอง	พวกเรา	การรวมเข้าเป็นพวกกันของคนเป็นหมู่

2. ทำนองเพลงโคราชและวงมโหรีโคราช การเลือกใช้ทำนองเพลงและดนตรีประกอบการร่ำ
บวงสรวงท้าวสุรนารีเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดกระบวนการร่ำว่าจะต้องออกแบบไปให้ทิศทางใด
ในการร่ำบวงสรวงท้าวสุรนารีครั้งแรกนั้น ได้มีการประพันธ์เนื้อร้องขึ้นมาใหม่และเลือกใช้ทำนองเพลง
สรภัญญะเป็นทำนองหลักในการร้อง เนื่องจากเป็นการสวดและร้องเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มี
ลักษณะเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับศาสนา บาปบุญคุณโทษ หรือยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้มีพระคุณ
การขับร้องสรภัญญะมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนชาวอีสานเป็นอย่างมาก มีการส่งเสริมและสนับสนุน

การขับร้องและสวดสรภัญญะส่งผลให้มีผู้คิดและแต่งบทสรภัญญะกันมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งในมรดกวัฒนธรรมของชาวอีสานและชาวโคราช (ตียาพรพรรณ ประพันธ์วิทยา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2564)

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีนี้เริ่มแรกใช้ทำนองเพลงสรภัญญะประกอบการบรรเลงของวงโปงลาง ต่อมาในปี พ.ศ.2540 จึงได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้วงดนตรีพื้นบ้านโคราชที่เรียกกันว่าวงมโหรีโคราช ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากวงดนตรีพื้นบ้านจังหวัดอื่น ๆ เพราะมีเครื่องดนตรีประกอบวงที่แตกต่างไปจากวงดนตรีอื่นคือ ปี่แก้ว ซอโคราช กลองทั้ง แต่ในปัจจุบันนำโหมโคราชเข้ามาร่วมในการบรรเลงแทนกลองทั้ง นอกจากการใช้ทำนองสรภัญญะในการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีแล้ว ยังปรากฏการบรรจุกทำนองเพลงและออกแบบคำร้องแบบพื้นบ้านโคราชเพิ่มเติมด้วย เช่น เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย เพลงมโหรีโคราช เพลงข้าโกรก (โกรกลากไม้) เพลงรำโหมโคราช และเพลงนางกระดั่ง

3. กระบวนทำรำ การออกแบบทำรำบวงสรวงสุดดีท้าวสุรนารีครั้งแรก ในท่วงทำนองเพลงสรภัญญะนั้นประดิษฐ์ทำรำขึ้นโดยคณาจารย์และบุคลากรของวิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา ได้แก่ นายสยามรัฐ กำไลนาค นางอินทนิล บุญประกอบ นางพนารัตน์ ศิลแสน และนางจุไรรัตน์ สุนันทราภรณ์ (สยามรัฐ กำไลนาค, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2564) ทำรำที่ประดิษฐ์ขึ้นนั้นสืบต่อปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ.2564) โดยมีการปรับเปลี่ยนเพียงเล็กน้อย กระบวนทำรำจะมีความผสมผสานระหว่างการนำรูปแบบการรำแบบราชสำนักของกรมศิลปากร และการรำพื้นบ้านโคราชมาผสมผสานกัน สีลากระบวนทำรำแบบราชสำนักที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในการรำตีบทของเนื้อร้องในทำนองสรภัญญะส่วนทำรำต่าง ๆ จะนำท่าทางของรำพื้นบ้านโคราชมาบรรจุไว้ (ทำรำ คือ ทำรำที่รำในช่วงของทำนองดนตรีระหว่างการเปลี่ยนท่อนเพลง) มีตัวอย่างทำดังนี้

ภาพที่ 1 ตัวอย่างท่ารำเอกลักษณ์ของนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราซในการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน ถ่ายเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2564

การออกแบบกระบวนการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีในแต่ละปีนั้น ได้รับเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ของสังคม ในอดีตมีการแบ่งกระบวนการรำออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก การรำออก หมายถึง กระบวนการรำเพื่อเดินทางออกมาสู่สถานที่รำ

ช่วงที่สอง การรำตามสถานการณ์ของสังคม หมายถึง การรำตีบทตามคำร้องที่จะประพันธ์เนื้อร้องตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของปีนั้น ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2560 เป็นการประพันธ์ทแสดง ความอาลัยถวายแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในปี พ.ศ. 2561-2562 เป็นการประพันธ์ทรำเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงที่สาม การรำสดಿತ้าวสุรนารี (ทำนองสรภัญญะ) ช่วงนี้คือกระบวนการรำที่เป็นวัตถุประสงค์หลักของการรำบวงสรวง มีแบบแผนการรำที่ยึดถือสืบทอดกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 จนกระทั่งปัจจุบัน ลีลาท่ารำอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยตามการจัดกระบวนการรำ เช่น การเปลี่ยนด้านของท่ารำ จากการรำเข้าคู่เป็นการรำด้านเดียวกันทั้งหมด

ในปี พ.ศ.2564 มีการเพิ่มเติมกระบวนรำวงที่สี่ คือ การรำเข้า หมายถึง กระบวนกรำจากพื้นที่แสดงไปสู่พื้นที่ภายนอก เปรียบได้กับการเดินออกจากเวทีแสดงเข้าสู่ด้านหลังเวที

4. การแต่งกาย การแต่งกายในการรำวงสรวงท้าวสุรนารี ปรากฏ 3 รูปแบบ ในระยะแรกจะแต่งกายแบบวีรสตรีไทยในการแสดงละครรำของกรมศิลปากร คือการห่มตะเบงมานและนุ่งโจงกระเบน แบบที่ 2 เป็นการแต่งกายด้วยเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบคาดทองและนุ่งผ้าซิ่นยาว แบบที่ 3 คือแบบที่แต่งกายกันในปัจจุบัน เป็นการแต่งกายประยุกต์จากแบบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี มีลักษณะเป็นชุดเครื่องยศพระราชทาน นุ่งผ้ากรองทองมีลายเชิง เสื้อกรองทอง ห่มสไบกรองทองเฉียงซ้าย นุ่งจีบคาดเข็มขัด ซึ่งได้นำมาปรับให้เหมาะสมตามสมัยนิยมด้วยการตัดชุดสำเร็จรูปคล้ายกับชุดไทยบรมพิมาน โดยมีการเปลี่ยนสีของเครื่องแต่งกายไปตามการกำหนดของสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ที่จะรณรงค์ให้ผู้รำวงสรวงใช้ผ้าไหมปักธงชัยในการตัดเย็บชุดดังกล่าว

ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกาย รำวงสรวงท้าวสุรนารี ในแบบที่ 1 และแบบที่ 3 มีการปรับเปลี่ยนสีในทุกปี
ที่มา: ภาพส่วนตัวของธมลภรณ์ เลาหงศ์เพียรพุดิ และภาพถ่ายของผู้เขียน

5. จริยธรรมที่ดีในสังคม การรำวงสรวงท้าวสุรนารีปรากฏจริยธรรมอันดีงามเกิดขึ้นในกระบวนกรำที่ซุ่มและกระบวนกรำในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การถ้อยที่ถ้อยอาศัย การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีน้ำใจ การมีเมตตา สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มสตรีชาวนครราชสีมาที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือการรำเพื่อถวายแด่ท้าวสุรนารี ความมุ่งมั่นนี้ทำให้เกิดการช่วยเหลือแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น ทั้งในด้านของการช่วยเหลือในการซุ่มรำจากกระบวนท่า การให้คำแนะนำเรื่องการแต่งกาย การแต่งหน้าทำผม ถือเป็นกรำเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นในสังคมโดยที่ไม่หวังสิ่งตอบแทน นำพาให้เกิดความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครอบครัว เพื่อนร่วมการรำ ชุมชน หน่วยราชการ ภาครัฐและเอกชน ถือเป็นกรำรวมพลังของชาวโคราชและผู้ศรัทธาต่อท้าวสุรนารีอย่างแท้จริง

จริยธรรมอีกประการหนึ่งในกิจกรรมการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีก็คือ การเคารพซึ่งกันและกัน ทั้งความเคารพต่อครู อาจารย์ผู้ถ่ายทอดกระบวนการรำ การแสดงออกซึ่งความเคารพในการจัดกระบวนการที่อยู่ในพื้นฐานของการจัดระบบเดียวกัน ถือเป็นการฝึกฝนมารยาทการอยู่ร่วมกันในสังคม ยึดถือในกฎระเบียบและมีไมตรีจิตต่อผู้อื่น

พัฒนาการและการแปรสภาพเพื่อความคงอยู่

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีคือการรวมเป็นเอกภาพเดียวกันโดยใช้โครงสร้างของการรำรูปแบบ ลีลา เพลง และการแต่งกายเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งจังหวัดนครราชสีมา โดยมีการออกแบบการรำบวงสรวงให้เปลี่ยนไปตามสภาวะและเหตุการณ์ของสังคมในปีนั้น ๆ ซึ่งยังรักษาการรำในช่วงของรำสดุดีท้าวสุรนารี (ทำนองสรภัญญะ) ไว้ไม่เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีมีพัฒนาการ ปรับเปลี่ยนรูปแบบและรายละเอียดในการรำมาโดยตลอด เพื่อให้ยังคงอยู่ทันต่อสภาวะการณ์และความนิยมของสังคมที่ปรับเปลี่ยนโดยตลอด

1. **การปรับกระบวนการลีลาในการรำ** ถึงแม้ว่าหัวใจหลักของการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี คือการรำในช่วงที่ 3 บทเพลงสรภัญญะ แต่เพื่อให้ครบกระบวนการแสดงตามแบบนาฏศิลป์ไทยจึงมีการบรรจุท่วงทำนองเพลงในการรำออก รำตีบท และรำเข้า เพิ่มเติม ซึ่งมีการออกแบบให้มีความแตกต่างและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสังคมไทย เช่น ในปี พ.ศ.2559 จากเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จสวรรคต ชาวไทยทั่วประเทศร่วมแสดงความอาลัย การจัดกิจกรรมรำบวงสรวงท้าวสุรนารีในปี พ.ศ.2560 จึงได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการรำจากที่เป็นการรำเพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีเพียงอย่างเดียว โดยเพิ่มเติมบทเพลงที่ประพันธ์เนื้อร้องกล่าวถึงการแสดงความอาลัยถวายแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ส่งผลไปถึงกระบวนการรำที่ต้องปรับเปลี่ยนตามเนื้อร้องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ ซึ่งเหตุการณ์การปรับเปลี่ยนเช่นนี้เป็นมาอย่างต่อเนื่องตามเหตุการณ์บ้านเมือง อาทิ ในปี พ.ศ.2561 – 2562 การร่วมถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

2. **เครื่องแต่งกาย** การแต่งกายประกอบการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นอย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2542 เพื่อให้สวมใส่ได้สะดวกด้วยการตัดเย็บสำเร็จรูป อีกทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนสีของชุดในทุกปีเพื่อสร้างแรงดึงดูดใจแก่เหล่าสตรีผู้ร่วมรำที่ชื่นชอบผ้าไทยได้เก็บสะสมเครื่องแต่งกายผ้าไหมในสีที่หลากหลาย ซึ่งเครื่องแต่งกายนี้สามารถนำไปปรับประยุกต์ในการแสดงหรือออกงานต่าง ๆ ในสังคมได้ พบเห็นได้จากรวมกลุ่มทำกิจกรรมของกลุ่มสตรีโคราชที่มักจะนำชุดรำบวงสรวงมาใส่ร่วมงานอยู่เสมอ

3. การบริหารจัดการ ในการซ่อมรำและการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีจัดโดยจังหวัดนครราชสีมา ร่วมกับสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการในการฝึกซ้อมและการรำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกปี เช่น ในการฝึกซ้อมช่วงปี พ.ศ.2559 – 2562 มีจำนวนของผู้รำมากขึ้น การฝึกซ้อมจึงได้ย้ายจากการซ้อมที่ห้องประชุมเปรมติณสูลานนท์ ศาลากลาง จังหวัดนครราชสีมา ย้ายไปใช้สถานที่ที่มีขนาดกว้างขวางและสะดวกต่อการเดินทางของผู้ฝึกซ้อมซึ่งมีไม่ต่ำกว่า 5,000 คนต่อครั้ง ได้แก่ เดอะมอลล์คอนเวนชันเซ็นเตอร์ ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์โคราช โคราชฮอลล์ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซา นครราชสีมา และเทอมินัลฮอลล์ ศูนย์การค้าเทอมินัล 21 โคราช

การบริหารจัดการเรื่องการรับสมัครผู้รำ และการกำหนดจำนวนของผู้รำ มีการเปิดกว้างให้ผู้มีจิตศรัทธา เลื่อมใสต่อคุณย่าโม ได้มีสิทธิ์ร่วมรำทุกท่าน แตกต่างจากช่วงแรกเริ่มของการรำบวงสรวงที่มีเฉพาะภริยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการ และคหบดีสตรีผู้มีชื่อเสียงของจังหวัดเป็นผู้รำเท่านั้น ทำให้ในปี พ.ศ.2563 มีผู้ร่วมรำประมาณ 6,000 คน และในปีที่ ปี พ.ศ.2564 ถึงแม้จะเกิดสถานการณ์โรคโควิด-19 ก็มีผู้ร่วมรำบวงสรวงท้าวสุรนารีถึงประมาณ 6,000 คน เช่นกัน

การจัดการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีให้ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองนี้ เห็นได้ชัดเจนจากในช่วงการระบาดของโควิด-19 ทำให้จังหวัดนครราชสีมาจัดการจัดงานประจำปี งานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี รวมทั้งพิธีการรำบวงสรวงเพื่อสวดดีวีกรรมของท้าวสุรนารีในปี พ.ศ.2563 และ ปี พ.ศ. 2564 ด้วยความศรัทธาและความต้องการของสตรีชาวนครราชสีมาที่จะรำบวงสรวงต่อท่านท้าวสุรนารี สำนักงานเหล่ากาชาดและจังหวัดนครราชสีมาจึงได้จัดให้มีการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีขึ้น ในวันที่ 9 – 14 กันยายน 2563 ตามนโยบายและกฎข้อบังคับของคณะกรรมการโรคติดต่อจังหวัดนครราชสีมา โดยแบ่งนางรำเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 800 คน เพื่อลดความหนาแน่น ผู้ร่วมรำบวงสรวงจะรักษาระยะห่างกัน 1.5 เมตร รวมทั้งตรวจวัดไข้และสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา ก่อนการรำ และการจัดการรำประจำปี พ.ศ.2564 ในวันที่ 23 – 29 มีนาคม 2564 โดยแบ่งนางรำเป็น 7 กลุ่ม กลุ่มละ 800 คน (ณัฐฉิณีภรณ์ จันทโรทัย, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2564)

ในส่วนของการบริหารจัดการ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้รำนั้น ได้มีการนำพรมแดงมาปูในพื้นที่ของการรำขยายมากขึ้นจากในอดีตที่รำบนพื้นถนนโดยรอบลานอนุสาวรีย์ ปรับเปลี่ยนมาใช้พรมแดงปูที่พื้นถนนเริ่มจากบริเวณหน้าลานย่าโมและขยายไปยังถนนด้านหน้าจนปัจจุบันสามารถปูพรมแดงได้ทั้งบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถือเป็นการอำนวยความสะดวก เพิ่มความสวยงาม และให้ความสำคัญกับผู้รำบวงสรวงทุกคน

4. การมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมรำบวงสรวงท้าวสุรนารีนี้ เป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารี ผู้ดำเนินงานหลัก คือ

หน่วยงานราชการภายในจังหวัดนครราชสีมาตามการมอบหมายของผู้ว่าราชการจังหวัดและนายก กิ่งกาชาด มีการเพิ่มคณะกรรมการดำเนินงานขอความร่วมมือและการขอความอนุเคราะห์จาก หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนเพิ่มขึ้น เพื่อแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวโคราช อาทิ ผู้สอนรำวงสรวงของส่วนกลางได้เพิ่มเติม คณะครูผู้มีความรู้ความสามารถทางนาฏศิลป์ จาก สถาบันการศึกษาในทุกภาคส่วนของจังหวัด ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา สถานศึกษาในสังกัดเทศบาลนครนครราชสีมาและสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน การศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดนครราชสีมา

นอกจากนี้การให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ฝึกซ้อม โดยไม่คิด ค่าใช้จ่ายใด ๆ จากสถานประกอบการภาคเอกชนก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของ ทุกภาคส่วนเพื่อการจัดกิจกรรมรำวงสรวงท้าวสุรนารีได้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ภาพที่ 3 ภาพการรำวงสรวงท้าวสุรนารี ในปี พ.ศ.2564

ที่มา: มนต์เสน่ห์เมืองโคราช, 2564: 24 มีนาคม 2564 และภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2564

ภาพที่ 4 การซ้อมรำวงสรวงท้าวสุรนารีในปี พ.ศ.2564

ที่มา: ภาพถ่ายของผู้เขียน ถ่ายเมื่อวันที่ 15, 27 กุมภาพันธ์, 9 มีนาคม 2564

แนวทางกระบวนการจัดการรื้อบวงสรวงตามบริบททางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

การรื้อบวงสรวงท้าวสุรนารีของสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา นั้น ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 จนกระทั่งปัจจุบันมีขั้นตอนในการรังสรรค์การรื้อบวงสรวง พัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไปแต่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมโคราช เพื่อเป็นแนวทางให้กับกลุ่มชุมชนในท้องถิ่นอื่นที่ต้องการจะจัดการรื้อบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพ หรือศูนย์กลางแห่งความศรัทธาในท้องถิ่นตน สามารถปฏิบัติได้จากแนวทางของการรื้อบวงสรวงท้าวสุรนารี โดยใช้หลักการปฏิบัติอิงหลักฐานเชิงประจักษ์ นั่นคือ การใช้หลักฐานอ้างอิงที่เกิดขึ้นตามบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ดีที่สุดในปัจจุบันอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อการจัดการการรื้อบวงสรวงรวมถึงการสร้างสรรค์กระบวนการรื้อบวงสรวง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติการจัดการรื้อบวงสรวงมี 3 ส่วน ได้แก่ กลุ่มผู้จัดงาน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะการแสดง ปราชญ์ท้องถิ่น และหลักฐานเชิงประจักษ์ กระบวนการจัดการรื้อบวงสรวงในแต่ละท้องถิ่น เมื่อมีแนวทาง แนวคิดที่จะจัดการรื้อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในท้องถิ่นของตนนั้น มีแนวทางในการปฏิบัติประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การตั้งคำถาม (ASK) คือ การตั้งต้นค้นหาสิ่งที่ท้องถิ่นต้องการ นั่นคือการตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบตรงประเด็นของการจัดการรื้อบวงสรวง คำถามที่เป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การจัดการรื้อบวงสรวงได้ตรงตามความต้องการของท้องถิ่น เช่น รื้อบวงสรวงถวายผู้ใด ในงานเทศกาลใด มีข้อจำกัดหรือจารีตอย่างไร กลุ่มเป้าหมายของผู้รื้อบวงสรวงคือใคร เพศ อายุ จำกัดหรือไม่ ระยะเวลาที่ใช้รื้อบวงสรวงนานแค่ไหน คำถามต่าง ๆ เหล่านี้จะนำไปสู่การดำเนินการขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

2. การเข้าถึงข้อมูล (ACQUIRE) คือ การเข้าถึงข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยเข้าถึงข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ปราชญ์ นักวิชาการ และหลักฐานต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือ การเข้าถึงข้อมูลทำโดยแปลงคำถามจากขั้นตอนแรกมาเป็นคำสำคัญหรือคำสืบค้น เช่น

รื้อบวงสรวงถวายผู้ใด คำตอบคือ ท้าวสุรนารี ต้องเข้าถึงข้อมูลประวัติ วีรกรรม ความสำคัญ ของท้าวสุรนารี

ในงานเทศกาลใด คำตอบคือ เทศกาลฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารี ต้องเข้าถึงข้อมูลการจัดเทศกาล ที่มา ความสำคัญ สถานที่ กำหนดการและข้อมูลบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานเทศกาล

มีข้อจำกัดหรือจารีตอย่างไร คำตอบคือ ปรากฏตามบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งต้องเข้าถึงข้อมูลทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ภาษา บทเพลงพื้นบ้าน ลีลาท่าทาง การแต่งกาย ประจำถิ่น ข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ทราบกฎ ระเบียบ จารีต ปฏิบัติ ที่ถูกต้องตามบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตน

3. การประเมินคุณค่า (APPRAISE) คือ การพิจารณาคุณภาพของข้อมูล เพื่อตัดสินใจว่าจะใช้ข้อมูลใดในการจัดกระบวนการรำบวงสรวง เมื่อได้ข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมที่ได้รับการกลั่นกรองแล้วจึงนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป นั่นคือการนำข้อมูลไปใช้หรือการออกแบบการรำบวงสรวงนั่นเอง

4. การนำข้อมูลไปใช้ (APPLY) คือ กระบวนการนำข้อมูลที่ได้รับการกลั่นกรองมาใช้ในการออกแบบ สร้างสรรค์กระบวนการรำบวงสรวง ซึ่งมีองค์ประกอบในการรำตามหลักการของนาฏศิลป์ไทย คือ บทประกอบการรำ ดนตรีและทำนองเพลง ลีลาท่ารำ การแปรแถว เครื่องแต่งกาย ในบางพื้นที่อาจจะใช้อุปกรณ์ประกอบการรำบวงสรวงตามความต้องการและความเหมาะสม

5. การประเมินผลปฏิบัติ (ASSESS) คือ การนำผลงานสร้างสรรค์ไปปฏิบัติจริงกับผู้รำนั่นคือการสอน (ต่อ) ท่ารำ ซึ่งการประเมินผลนี้อาจทำได้ 2 แนวทาง ได้แก่ การประเมินผลระยะสั้น คือ การประเมินผลการตอบรับและการปฏิบัติได้จริงของผู้รำในแต่ละครั้งที่ฝึกซ้อม และการประเมินผลระยะยาว ประเมินจากผลตอบรับในการรำแต่ละปีที่เกิดขึ้น

6. การเผยแพร่ (ASSORT) คือ การนำเสนอโดยใช้ผลของการออกแบบการรำบวงสรวงจากบริบททางวัฒนธรรมด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งการเผยแพร่นี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ของการจัดงานรำบวงสรวง เช่น ฝ่ายพิธีการ ฝ่ายดำเนินงานบริหารจัดการ เป็นต้น

บทสรุป

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีของสตรีชาวโคราชปฏิบัติต่อเนื่องมาอย่างยาวนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 สืบทอดเรื่อยมาถึงปัจจุบัน โดยการบริหารจัดการของสำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา วัตถุประสงค์ของการรำแตกต่างกันออกไปตามผู้รำ ได้แก่ 1. การแสดงออกซึ่งความศรัทธา 2. การบวงสรวงบูชา 3. การบพนาน 4. คำนิยมตามกระแสสังคม 5. การเผยแพร่และสืบทอด และ 6. การหารายได้ ถึงแม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์ในการเข้ามาร่วมรำบวงสรวงท้าวสุรนารีของผู้รำแต่ละท่านแตกต่างกันออกไป แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการรำบวงสรวงนี้เปรียบเสมือนตัวกลางที่เชื่อมต่อและถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อคุณย่าโมจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ ด้วยบริบททางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลายด้านซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อประชาชนชาวโคราชเป็นอย่างยิ่ง เช่น ภาษาโคราช ทำนองเพลงพื้นบ้านโคราช วงดนตรีพื้นบ้านมโหรีโคราช กระบวนท่ารำพื้นบ้านโคราช เครื่องแต่งกาย รวมถึงจริยธรรมอันดีงาม บริบททางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นอีกหนทางหนึ่งที่เกิดความรักและซึมซับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นดังสะพานส่งต่อภูมิปัญญาจากคนรุ่นหลังสู่ปัจจุบัน เป็นการปลูกฝังให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้รับรู้ถึงรากเหง้าอันเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมชุมชนคนโคราช ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและยั่งยืน ตลอดจนก่อให้เกิดความหวงแหน ตระหนักรู้และภาคภูมิใจในเอกลักษณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นในถิ่นกำเนิดของตนเอง

การจัดการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีแสดงให้เห็นถึงบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่นโคราช นำเสนอเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังแสดงถึงพลังแห่งความศรัทธาต่อท้าวสุรนารีของชาวโคราช ก่อให้เกิดความสามัคคีในท้องถิ่นแสดงถึงพลังมวลชน สามารถเป็นต้นแบบให้ชุมชน และท้องถิ่นอื่นนำไปเป็นแนวทางในการจัดการรำบวงสรวงได้ด้วยแนวปฏิบัติ 6 ขั้นตอน 1. การตั้งคำถาม 2. การเข้าถึงข้อมูล 3. การประเมินคุณค่า 4. การนำข้อมูลไปใช้ 5. การประเมินผลปฏิบัติ และ 6. การเผยแพร่

รายการอ้างอิง

- ณัฐฉิณีภรณ์ จันทรโณทัย. สัมภาษณ์. นายกเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2559 จนถึง พฤษภาคม 2564, 29 มกราคม 2564.
- ติยาพรรณ ประพันธ์วิทยา. สัมภาษณ์. อดีตรองผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา, 19 กุมภาพันธ์ 2564.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- นฤมล ปิยวิทย์. *คำศัพท์ภาษาโคราช*. นครราชสีมา: สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2546.
- นวลรวี จันทรลูน. “พัฒนาการและนาฏยลักษณ์ของรำโทน จังหวัดนครราชสีมา.” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2548.
- มนต์เสน่ห์เมืองโคราช การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี ในปี พ.ศ. 2564 [รูปภาพ], สืบค้น 24 มีนาคม 2564, จาก <https://www.facebook.com/มนต์เสน่ห์เมืองโคราช-105931010783754>, 2564.
- เยาวลักษณ์ ประกอบผล. สัมภาษณ์. อดีตครูโรงเรียนอนุบาลนครราชสีมา, 27 กุมภาพันธ์ 2564.
- วิลาวัลย์ วัชรเกียรติศักดิ์. สัมภาษณ์. อดีตผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 16 กุมภาพันธ์ 2564.
- สยามรัฐ ก้าไอนาค. สัมภาษณ์. รองผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล 1 (บูรพาวิทยากร), 19 กุมภาพันธ์ 2564.
- สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. *ปกิณกศิลปวัฒนธรรม เล่ม 21 จังหวัดนครราชสีมา*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977), 2558.